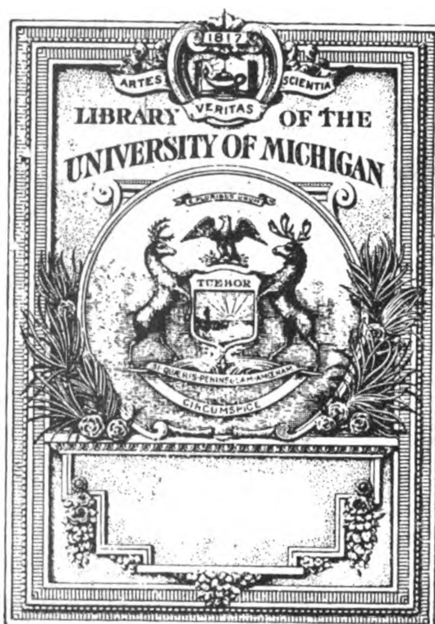

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

ROZPRAVY
ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

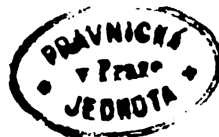
ROČNÍK IX. TŘÍDA I. ČÍSLO 2.

O ZAKLÁDACÍ LISTINĚ KAPITULY LITOMĚŘICKÉ.

(PROLEGOMENA K ČESKÉ DIPLOMATICE I.)

SEPSAL

GUSTAV FRIEDRICH.

V PRAZE.
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.
1901.

Tiskl Alois Wiesner v Praze, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

PŘEDMLUVA.

Crescunt disciplinae lente tardeque; per varios errores sero pervenitur ad veritatem; omnia praeparata esse debent diuturno et assiduo labore ad introitum veritatis novae; iam illa certo temporis momento divina quadam necessitate coacta emergit. JAKOBI.

Úvahy, které zde počínám uveřejňovati, vznikly z přípravných prací k vydání diplomatáře českomoravského. Je známo, že o pravosti většiny našich nejstarších listin se pochybuje, a jest ovšem samozřejmo, že v připravovaném diplomatáři musí býti naznačeno, pokud pochybnosti takové jsou oprávněny, že v něm — pokud to arci obmezený material srovnávací dovolí — musí býti určitě rozeznáváno, »co pravého a přesného jest, od toho, co jakkoli se podloudilo.« Protože však o některých z těchto listin je potřebí poněkud obšírnějšího výkladu, mám v úmyslu podle způsobu, který jinde při podobných publikacích dobře se osvědčil, výklady ty vydati zvláště, kdežto v diplomatáři budou naznačeny v krátkosti toliko jejich hlavní výsledky.

Jsem si dobře toho vědom, že přes všecko své úsilí zůstavuji mnoho nerozřešených záhad, které snad později osvětlí jiní lepší znalci, kteří po mně přijdou. Mně stačí, podaří-li se mi ukázati cestu k novému posuzování našich listin a k budoucímu soustavnému vylíčení české diplomatiky podati aspoň jakýsi základ.

Panu prof. Jaromíru Čelakovskému, jehož stálé účinné podpoře jsem se při svých studiích diplomatických těšil, vyslovuji zde srdečný dík.

V Praze, v květnu 1901.

Spisovatel.

Zakladací listina kollegiatní kapituly Litoměřické byla již několikrát předmětem vědeckých úvah a výkladů. V sedmdesátých letech XVIII. stol. k žádosti tehdejšího biskupa Litoměřického Emanuela Arnošta hraběte z Valdštejna pokusil se poprvé o výklad listiny té P. Athanasius a S. Josepho. Když pak řečený biskup odevzdal Gelasiu Dobnerovi výklad ten k posouzení, Dobner nemoha s jednotlivými jeho částmi souhlasiti vyslovil se proti některým tvrzením P. Athanasia, což mělo za následek delší polemiku mezi oběma vykladači. Z celého tohoto učeného sporu nevešlo sice ve veřejnou známost nic více, nežli to, co Pubička ve své Chronologische Geschichte Böhmens (III. str. 367) k roku 1059 podává,[1]) nicméně i toto málo stačí, abychom mohli říci, že pro úvahu naši celá tato kontroversa nemá ceny pražádné. Je totiž z výňatku u Pubičky patrno, že oběma vykladatelům vlastně ani nešlo o rozbor obsahu listiny, nýbrž spíše o vysvětlení — a to většinou jenom etymologické — některých názvů právních, které v ní přicházejí, jako: chomútové, odchodné atd. To potvrzuje i nahlédnutí do výkladu Athanasiova samotného, jenž zachoval se nám v několika rukopisech.[2])

[1]) Že to co Pubička o listině této podává, čerpáno jest vskutku z těchto polemik, mezi Dobnerem a P. Athanasiem, svědčí Dobner v Annal. Hagec. V, str 352: Doctissimus Chronologus ex eodem diplomate (quod se autographum inspexisse profitetur) voces quasdam medii aevi barbaras vectigalium, censuum, praestationumque annuarum, quin fontem suum coronet, elucidat; deprompsit enim ea ex animadversionibus P. Athanasii defuncti in hoc ipsum Spitignaei diploma ante complures annos concinnatis, excellentissimoque D. episcopo Litomericensi scripto oblatis, quas cum idem excellentissimus mihi examinandas tradidisset, multaque in iis sustineri non posse advertissem, eiusdem excellentissimi nutu permulta confutavi. Quae mea confutatio cum rursum ad manus P. Athanasii devenisset, longa et repetita inter nos literaria concertatio in multas phyliras producta enata est, quae si posteritati aliquando digna praelo videbitur, cognoscet illa profecto elucidationes illas doct. Chronologi non alio, quam isto, fonte haustas.

[2]) Našel jsem jej předně v rukopise universitní knihovny Pražské XI. A. 3. pod č. 2. V témže rukopise pod číslem 13 jsou námitky Dobnerovy, proti výkladu Athanasiovu. Jiné výklady Athanasiovy nacházejí se v rukopise téže universitní knihovny označeném I. D. 2. Jméno P. Athanasia v rukopise tomto sice se nejmenuje, ale ze seznamu rukopisů knihovny kl. Augustiniánů u sv. Václava na Novém městě Pražském v (Riegerově) Archiv der Gesch. und Statistik insbes. von Böhmen, II, str. 650—661 uve-

Z toho co Dobner sám v Annales Hagec. V, str. 353 a násl. o listině této vykládá, je viděti, že měl o této listině mínění naprosto nesprávné, pokládaje exemplář, který dále budeme označovati *C*, za skutečnou originální listinu Spytihněvovu, kdežto exemplář *A* považoval za mandát vydaný od dvorského sudího.[1])

Skoro v tutéž dobu zabýval se jmenovanou zakládací listinou děkan Litoměřický Vavřinec Slavík. Také jeho (snad nedlouho před rokem 1777 sepsaná) »Observatio historica in pervetustum diploma Spitignei II.« zůstala netištěna.[2]) Ale podle toho, co z ní podává Dobner ve svých Annales Hageciani V. str. 351 k roku 1058, můžeme se domnívati, že stejně jako oběma předešlým vykladačům také Slavíkovi o rozbor obsahu listiny nešlo (formální kritiky diplomatické, soudě podle jiných příbuzných prací, u nás tehdy předpokládati nelze), a že pojednání jeho jest věnováno jenom zjištění doby, kdy kollegiatní chrám sv. Štěpána byl založen. Založení to klade Slavík do roku 1057, dovolávaje se k tomu jednak tradice v kapitole samé se udržující, jednak též rozličných akt kapitulních, sahajících prý až do XIV. století nazpět.[3])

O opravdové ocenění naší listiny pokusil se teprvé r. 1836 Palacký svou rozpravou »Kritická úvaha i výklad základných listin kollegiatního chrámu Litoměřického«.[4]) Přihlížeje stejnou měrou k formě i obsahu listiny

řejněného, vysvítá že rukopis uvedený je skutečně Athanasiův. Uvádí se totiž v seznamu onom na str. 652: Athanasii a S. Josepho Diploma fundationis ecclesiae Litomericensis et varia excerpta ex Chronico a Christi nativitate usque ad a. 1158 bibliothecae Viennensis, což oboje skutečně se také v rukopise I D 2 nachází. — Výklad tu podaný týká se toliko našeho textu *C*, jehož opis — dosti chybný — obsažen jest na prvních sedmi stránkách jmenovaného rukopisu. Protože však nadpis nad opisem tím začíná slovy: »Idem diploma,« není nemožno, že v předcházející části rukopisu, která se ztratila, předcházel snad výklad o některém z obou ostatních textů naší listiny. Poznámky a vysvětlivky, které se tu k naší listině podávají, jsou skutečně tak bezvýznamné, že Palacký, jemuž z výkladu Athanasiova i Dobnerova kromě výtahu u Pubičky nic více známo nebylo, právem mohl říci, že »to žádosti naší po celku ani vábiti nemůže.« (Radhost II. str. 205). Jiný rukopis výkladu Athanasiova podle Frinda, Kirchengesch. Böhmens I, str. 133, pozn. 3. chová se v biskupském archivu v Litoměřicích.

[1]) V pozůstalosti Dobnerově chované v kolleji Piaristů v Praze nalézá se pod sign. »LIX, s« také Dobnerovo »Glossarium historico-criticum super diploma Spitignaei huius nominis II, fundatoris ecclesiae colleg. nunc cathedralis Litomericensis ad s. Stephanum« (30 listů ve fol. s poznámkami na 12 listech).

[2]) Rukopis její jest v archivu kapitoly Litoměřické, Frind, Kirchengesch. I, str. 131 poznámka 3. Jiný rukopis tohoto pojednání Slavíkova chová se v pozůstalosti Dobnerově v kolleji Piaristů v Praze pod sign. »XLVII, n.«

[3]) Naproti tomu Dobner, Annal. Hagec. V, str. 351 na základě zprávy Neplachovy rozhodl se pro rok 1058. Rozdíl ten nepadá příliš na váhu, neboť tolik můžeme pokládati za jisté, že někdy mezi lety 1055—1061 založení kostela Litoměřického se skutečně stalo.

[4]) Uveřejněno poprvé v Časop. Českého Musea r. 1836 str. 323—346, pak také v Radhostu II, str. 188—211, a nejnověji v Drobných spisech Palackého (vyd. Dr. J. V Nováček) II str. 123—141.

dovodil: 1.) že onen exemplář zakladací listiny Litoměřické, který v dalších svých výkladech budeme nazývati *C*, »není pravý original z kanceláře vévody Spytihněva II. (r. 1058) vydaný, ale že teprv mnohem později, podobně teprv ve XIII. století ze starých několika zvetšelých listin složen i v nynější svou formu uveden byl;« 2. že text, který my budeme dále označovati jako *B*, »mnohem starší jest nežli *C*, jemužto za pramen sloužil, a že sahá do XI. století skutečně, ačkoli také z kanceláře knížecí nevyšel, jelikož sám v sobě nic jiného není než stará paměť o založení a nadání chrámu Litoměřického«.

Pojednání Palackého je význámno tím, že je to první studie diplomatická jazykem českým psaná. Výsledky, k nimž Palacký dospěl, nutno sice poněkud změniti a doplniti, ale to vysvětluje se tím, že neměl po ruce celého materiálu, neboť úvaha jeho založena jest na dvou toliko textech, kdežto my známe nyní tři.

V novější době chystal se zvěčnělý prof. Jos. Emler k sepsání nové úvahy o této zakládací listině, ale smrt vyrvala mu péro z ruky.[1]) Fotografií, které si dal poříditi, bylo mi při této práci možno užiti.

* * *

Zakladací listina Litoměřická zachovala se nám ve třech textech od sebe rozdílných, z nichž dva, kdybychom jejich zevní úpravě měli věřiti, jsou zachovány v originále, kdežto třetí známe jenom z potvrzovací listiny krále Přemysla I. z r. 1218. — Seznámíme se především se zevnější úpravou těchto tří listin.

První exemplář, který již na první pohled vzbuzuje dojem velmi značného stáří,[2]) a jejž budeme nazývati *A*, psán jest na pergameně nyní vlivem vlhka místy již poněkud zvetšelém. Rozměry pergamenu jsou poněkud nepravidelné. Při hořejším kraji listiny má 410 *mm* šířky, a o něco málo užší jest při dolním kraji, který jest v levé polovici nepravidelně oříznut. Výška při pravém kraji listiny měří 231 *mm*. Linie pro písmo taženy jsou rafijí, a sice jenom po šířce. Při zběžném pohledu na listinu zdá se, jako by pergamen byl reskribován a jako by dřívější písmo na jednotlivých místech nezřetelně ještě pronikalo. Prohlédneme-li však tyto zdánlivé zbytky spodního písma poněkud pozorněji, přesvědčíme se, že nejsou nic jiného, nežli obrácený otisk některých slov, který povstal tím, že listina složená a stlačená byla chována ve vlhku. Tak na příklad hned na samém hořejším kraji listiny otiskla se 9 řádka (»magna autem — ut de maxi«), nebo pod slovy »duas — octava« v řádce šesté možno dosti zřetelně rozeznati obrácený otisk slov »ab obmnibus suis civitatibus sicut ad prin-

[1]) Názoru zvěčnělého učitele svého o této listině neznám, také v pozůstalosti jeho nebylo nalezeno (podle sdělení p. Jana Emlera) ničeho, co by se k této věci vztahovalo.

[2]) Faksimile jeho v rozměrech poněkud zmenšených podává příloha.

cipis« ze třetí řádky; podobně pod slovy »ęcclesia — patrię« na konci sedmé řádky rozeznáme ještě zřetelněji otisk slov »ut ab omnibus terrenis« z druhé řádky. Stejným způsobem otiskla se více méně nezřetelně jednotlivá písmena nebo slova také na jiných místech listiny. Skutečně reskribována je toliko spodní část listiny, v níž psána na rasuře skoro celá řádka 15., část 16., větší část 17. a celé poslední dvě řádky.

Písmo, kterým jest listina psána, neprozrazuje obratnost kalligrafa, ale psáno je prostě, přirozeně bez jakýchkoli stop úmyslného napodobení a — nehledě arci k rasurám, o nichž jsme se právě zmínili — stejnoměrně od začátku až do konce. Rázem svým je to písmo knihové, jenom důsledné zahýbání dolní části dříků písmen *p* a *q* a dříku písmene *r* prodlouženého pod čáru upomíná poněkud na písmo listinné.

Určení stáří tohoto písma jest obtížnější, nežli by se zdálo — jednak z té příčiny, že představy o vývoji písma u nás stále ještě jsou dosti kusé, zvláště však z té příčiny, že neznám posud ani jediného rukopisu z XI. věku o kterém by se mohlo s určitostí říci, že byl psán v Čechách. Nutno tedy spokojiti se porovnáním s jinými určitě datovanými rukopisy cizími, které nedostatek domácích ovšem nemohou nahraditi úplně.[1]) Nicméně mám za

[1]) Nemohu zde arci srovnání svoje provésti do všech podrobností, protože by výklad bez vyobrazení postrádal žádoucí názornosti; abych však i jiným badatelům poskytl příležitost revidovati správnost svého úsudku, odkazuji aspoň na několik poměrně nejsnáze přístupných faksimilí z rukopisů určitě datovaných, jichž jsem užil. Jsou to především následující: 1. Žaltář, jejž psal mnich Heriveus v Sithiu mezi lety 989—1005; Palaeographical Society serie I, tab. 97. — 2. Sbírka kanonů Burcharda Wormského psaná z rozkazu kostnického biskupa Eberharda I (1034—1046); Arndt, Schrifttafeln, tab. 50. — 3. Rukop. státní knihovny v Mnichově č. 14870 obsahující spisy Arnolda probošta sv. Emmeramského, psaný v kl. sv. Emmerama v Řezně kolem roku 1037; Chroust, Monumenta palaeographica seš. III, tab. 6. — 4. Graduale sv. Řehoře Velkého psané snad v Římě kolem r. 1039; Cipolla, Monumenta palaeographica sacra tab. 30. — 5. Expositio Cassiodorii in Psalmos v rukop. městské knihovny Lipské psaném mezi lety 1051— 1076; Arndt, Schrifttaf. tab. 51. — 6. Tabulky velikonoční psané v Anglii před r. 1058; Palaeograph. Society, serie I, tab. 145. — 7. Sigebertova Gesta abbatum Gemblacensium psaná před r. 1071; Arndt, Schrifttaf. tab. 52a. — 8. Listy sv. Pavla psané od opata Mariana Scota v Řezně r. 1079; Palaeogr. Soc. ser. I, tab. 191. — 9. Bible psaná ve Stablo v Belgii mnichy Goderannem a Ernestem roku 1094—1097; Palaeogr. Society, serie II, tab. 92, 93. — Zvláště zřetelně upomínají na písmo našeho dokumentu některé rukopisy, o nichž víme, že byly psány v klášteře sv. Emmerama v Řezně. Na prvním místě uvádím tu zejména evangeliář Niedermünsterský psaný mezi lety 1002—1025 (podle Schlossera, Sitzungsberichte der Wiener Akademie, tř. fil.-hist. sv. 123, str. 119 ve sv. Emmeramě); Chroust, Monumenta Palaeographica seš. 3, tab. 4. [Při tomto rukopisu zvláště je zajímavo, že forma písmene *z*, o níž Chroust připomíná, že často přichází v současných rukopisech Řezenských, je táž jako v našem dokumentu.] Pro rozhodnutí otázky věku písma našeho prvního exempláře zakladací listiny Litoměřické je zvláště poučno srovnání s některými autografy pilného písaře Otloha psanými buď mezi lety 1052—1062 nebo po r. 1066 (viz Chroust, Monum. seš. 3, tab. 7, 8b a Arndt, Schrifttaf. tab. 19). Veliká podobnost písma našeho dokumentu s rukopisy Řezenskými nemůže překvapovati, neboť dá se očekávati již předem, že škola Řezenská musila míti na vývoj písma u nás v těchto dobách

to, že i tak dá se otázka stáří písma naší listiny dosti bezpečně rozhodnouti, a to v ten smysl, že listina naše byla psána ještě v XI. století. Kromě celkového vzezření písma svědčí pro toto určení stáří zejména následující podrobnosti. Tvary písmen jsou okrouhlé, nikde ani stopy po lámání jednotlivých tahů. Dřík písmene *a* je stále ještě nakloněn, bříško jeho je posud docela oblé. Dříky písmen *b*, *d*, *h*, *l* jsou většinou stejnoměrně tučné a na svém hořejším konci opatřeny zpravidla patkami. (Vedle toho vyskytují se také dříky poněkud v pravo prohnuté, což snad se vysvětluje jakýmsi vlivem písma listinného.) Značnému stáří nasvědčují formy písmene *n*, při němž první, a písmene *m*, při němž první dvě nožičky jsou stále ještě — jak je to pravidlem v minuskule IX. a X. století — prohnuty na levo a poněkud ostře zakončeny, kdežto poslední nožičky obou písmen zakončeny jsou tupě a opatřeny skoro pokaždé tenkou šikmou úsečkou. Podobně dolní část písmene *i* končí zpravidla tupě a opatřena jest úsečkou; je-li však přece ohnuta nahoru, děje se to jenom mírně. Dřík písmene *r* jest vesměs prodloužen pod řádku, raménko tohoto písmene, jakož i příčné břevno písmene *t* jest ještě plně vyvinuto. Okrouhlé *s* nevyskytuje se jinak nežli na konci slov, a tu jest podle obyčeje, který zavládl v XI. věku, nadepsáno vždycky nad řádkou. Jednou arci přichází okrouhlé *s* také na začátku slova (ve zkratce s̄t ve 12. řádce, ale to jest výjimka, s níž se potkáváme také v některých starších rukopisech.[1]) O velmi značném stáří svědčí také častější užívání spřežky & nejen za spojku *et*, nýbrž také k označení slabiky *et* na konci slov (na př. conſtruxiſſ& v druhé řádce, dec& ve 4. řádce atd.). Vše to ukazuje, že dokument, o němž jednáme, byl psán ještě v XI. století, a toto určení stáří podporuje také ta okolnost, že dvojité *i* není opatřeno akcenty. Tím není

značný vliv. Ostatně máme zajímavé svědectví v Otlohově De temptatione, kde pilný a dovedný tento písař vypočítávaje rukopisy, které kdy psal mezi jiným praví [Mon. Germ. SS. XI, str. 393]; »scripsi quatuor matutinales libros, quorum unus quibusdam amicis in Poemia constitutis scriptus .....« a o něco dále: »amicis quibusdam in Poemia positis quatuor libros [dedi].« Nelze pochybovati, že rukopisů Řezenských již dříve do Čech přicházelo více, než o kterých se nám zachovala tato nahodilá zmínka, a jest ovšem více než pravděpobobno, že vzory tak znamenité školy byly napodobeny.

[1]) Tak na příklad shledáváme tuto formu *s* ojediněle také ve středosloví v sakramentáři sv. Warmunda biskupa Ivrejského (rukopis kapitulní knihovny v Ivrei) psaném mezi lety 996—1001; viz Monumenta palaeogr. sacra tab. 23 a 24. Podobně výjimečně nacházíme okrouhlé *s* na konci slova v seznamu knihovny benediktinského opatství Lobbesského v Henegavsku (rukop. Britického musea) psaném r. 1049; viz Palaeogr. Society I, tab 61, sloupec 1, řád. 3 shora. Také v jiných rukopisech XI. věku bývá zkratka q̄s (= quesumus) psána s okrouhlým *s*. Původ tohoto užívání okrouhlého *s* (tedy formy vlastně majuskulní) také v minuskulní abecedě pochází beze vší pochybnosti z nadpisů kapitol, při nichž od konce X. století, když znalost písma majuskulního jako samostatného druhu vymizela, užívalo se vedle majuskulních forem také tvarů minuskulních. Když časem živly minuskulní nabyly tu převahy mohlo se snadno státi, že také okrouhlé *s* bylo považováno za formu minuskulní a že se ho začalo užívati také v textu, zprvu ojediněle, teprvé později rozsáhlejší měrou.

arci řečeno, že by akt tento musil nevyhnutelně pocházeti přímo z doby založení kostela Litoměřického, ale nelze pochybovati, že byl napsán aspoň o několik málo let později.

Pečeti při písemnosti této, která se formálně ani za listinu v pravém toho slova smyslu nevydává, původně nebylo. Teprve později, a sice ne dříve, než kolem prostředka XII. století, [1]) byla na krátkém pásku ze srnčí kůže (asi 3 *mm* širokém) přivěšena jakási okrouhlá pečeť (viz obr. 1.) z tmavohnědého, nyní skoro černého vosku. Průměr pečeti měří 45 *mm*. V poli jejím, jednoduchým kruhem ohraničeném, spatřuje se nějaké zvíře ve skoku, kolem jsou slabé stopy jakéhosi nápisu, jejž však nelze rozluštiti.

Obraz I.

Druhý text zakladací listiny Litoměřické, jejž nadále budeme označovati *B*, známe toliko z potvrzovacího privilegia krále Přemysla I. daného v Budyni r. 1218. [2]) Pergamen, na kterém je tato konfirmace psána, má 528 *mm* zšíří, výška jeho (bez úzkého ohybu na dolejším konci) měří 425 *mm*. Linie pro text učiněny jsou inkoustem, kromě nich taženo bylo po obou stranách po jedné linii kolmé k ohraničení sloupce písma. Listina psána jest úhledným ozdobným písmem v listinách ze začátku XIII. věku obvyklým, o jehož provenienci těžko rozhodnouti, bylo-li psáno v kanceláři či příjemcem; aspoň v jiných listinách Přemyslových jsem této ruky nenašel. Přes to však nelze proti této listině ničeho namítati — pravost její je dostatečně zaručena pečetí. [3]) Pečeť dvoustranná z obyčejného žlutého vosku, zavěšená na žlutých nitích hedvábných, má 72 *mm* v průměru. Je to táž pečeť, kterou nacházíme také na jiných listinách Přemyslových v letech 1199—1222. [4]) Na přední straně v poli pečeti, ohrazeném jednoduchým kruhem, zobrazen je král sedě na trůně s korunou na hlavě, jablkem v natažené levici a žezlem v pravici. Legenda zní: † PAX · REGIS · OTACARI · IN MANV · SCI · WENCESLAI. — Na zadní straně vyobrazen

[1]) To dokazuje okolnost, že otvor k protažení řemínku učiněný protíná jedno slovo z připisku na dolním kraji pergamenu přidaného (později ale vyškrabaného), o němž nemůže býti pochybnosti, že nemohl býti psán dříve nežli někdy po roce 1140, protože jmenuje se v něm ‚Henricus dux', a Jindřichové (jak správně poznamenal již Palacký, Radhost II, str. 200) v rodu Přemyslovců před tímto rokem se nevyskytují.

[2]) Erben, Reg I, č. 586.

[3]) Nemusím snad ani zvláště podotýkati, že tím ovšem není ještě zaručena také pravost inserovaného v ní textu listiny Spytihněvovy.

[4]) Poprvé našel jsem tuto pečeť při listině pro ryt. řád Maltézský z r. 1199 (Delaville Le Roulx, Cartulaire général des Hospitaliers de s. Jean de Jérusalem I, č. 1055 str. 660.), naposled pak ve známém immunitním privilegiu z 10. března 1222 (Erben I, čís. 651)

v poli pečeti sv. Václav sedě rovněž na trůně, an levici opírá o vysoký štít s puklou, kdežto v pravici drží praporec. Legenda: † SANCTVS · WENCESLAVS · BOEMORVM · DVX.

Třetí exemplář, jejž budeme v dalších výkladech svých nazývati *C*[1]) úpravou svojí, zejména tím, že jest opatřen pečetí, chce býti považován za originál. Pergamen, na němž jest psán, má 527 *mm* (dole 536 *mm*) šířky a 565 *mm* výšky; na okrajích je značně roztřepen a také uprostřed textu na několika místech, která při složení tvořila hrany a rohy, nemálo porouchán. Při tom nelze se ubrániti dojmu, že toto porouchání není nahodilé, nýbrž že učiněno bylo úmyslně za tím účelem, aby listina zvetšelostí svou vzbuzovala zdání většího stáří. Písmo veskrze jednou rukou psané má formu písma knihového, nikde neukazujíc ani stopy vlivu písma listinného. Kdybychom směli souditi podle celkového rázu jeho, mohli bychom za dobu napsání tohoto exempláře naší listiny považovati XIII. stol. Protože však tu a tam prozrazují tahy písma jakousi nejistotu a hledanost, a protože na jednotlivých místech s určitostí poznáváme, že písař všemu co psal nerozuměl, smíme se domnívati, že tento exemplář psán byl o něco později, totiž asi v první polovici XIV. věku, podle nějaké starší předlohy, jejíž písmo snažil se písař napodobiti. Nejpatrnějším důkazem toho je slovo ‚hbens' v řádce 27. Nožička písmene *h* je zde totiž více nežli jinde pod čáru prodloužena a konec její na pravo nahoru ohnut, takže nemůže býti pochybnosti, že v předloze byla slabika *ha* slova ‚habens' psána tím způsobem, že *h* bylo spřeženo s otevřeným kursivním *a*, jež připsáno bylo pod řádkou, a že písař našeho exempláře, neznaje této spřežky, přepsal ji pouhým *h*. Proti možné námitce, že vynechání písmene *a* dá se vysvětliti jednodušeji omylem písařovým, svědčí tu okolnost, že tvar ‚hbens'

Obraz II.

[1]) Faksimile jeho (arci velice nedostatečné) podává Dobner v Annal. Hagec. V, ke str. 352.

ještě jednou se opakuje v 31. řádce,[1]), kdežto v 29. a 30. řádce plné ‚habens' správně vypsáno. — Listina opatřena jest okrouhlou pečetí z černého vosku, mající 74 *mm* v průměru. Uprostřed pečeti (viz obr. 2.) spatřuje se postava sedící na trůně, která levicí opírá se o vysoký štít s puklou, v pravici pak drží praporec.[2]) Legenda, oddělená od pole pečeti jednoduchým kruhem, zní: † SPITIGNEVS · DVX · BOEMOZ. Způsob upevnění pečeti jest u nás neobyčejný: pečeť je v pravém dolejším rohu připevněna na proužku pergamenovém, který je vyříznut z listiny samotné. Tedy i v tomto ohledu poznáváme při tomto exempláři opětně nezdařený pokus napodobení staršího věku, v němž obyčejem bylo pečeti k listině přitiskovati.

Seznámivše se takto se zevnějšími znaky našich listin, zjednali jsme si pro náležité jejich posouzení potřebný základ. Pro další úvahu jest nyní nezbytno především poznati vzájemný poměr textů všech tří exemplářů, jež zde tudíž kladu v plném znění vedle sebe, rozděliv je pro lepší přehled v články označené čísly v závorkách přidanými. Části doslovně převzaté ze staršího exempláře vyznačeny jsou drobnějším tiskem.[3])

A	*B*	*C*
[1] Cum domino volente Spitignevs[a] clarissimus ac religiosissimus dux ęcclesiam venerabilem in Christi nomine	*[1]* Cum domino volente Spitignevs[a] clarissimus ac religiosissimus dux ecclesiam venerabilem in Christi nomine sanctissi-	[*1*] Cum secundum Job vita sit hominis milicia super terram et secundum apostolum non coronatur nisi qui legitime certaverit, nos tamquam milites in hoc salo mundi
[a] ‚Spitignevs' *psáno majuskulí.*	[a] ‚Spitignevs' *psáno majuskulí.*	

[1]) V tomto druhém případě začal písař již také psáti písmě *a*, ale hned opravil napsanou již jeho část v *b*. Zdá se tedy, že snažil se předlohu svoji napodobiti co možná věrně. Arci ve tvarech písma se mu to nedařilo. — Z jaké asi doby pocházela jeho předloha? Z kursivních spřežek, které jenom v nepatrném počtu přešly také do okrouhlé minuskuly, udržely se některé *(ha, ma, na, mi, ni)* po delší dobu. Ale koncem XII. věku také těchto několik spřežek upadlo v zapomenutí. Byla-li tedy podle všeho v předloze exempláře *C* spřežka *ha*, musila předloha ta býti psána nejpozději v druhé polovici XII. věku. Protože pak do té doby asi (jak z dalšího výkladu bude patrno) spadá napsání textu *B*, jest pravděpodobno, že originál textu toho byl našemu dokumentu *C* předlohou.

[2]) Zdá se, že vzorem podle něhož pečeť tato byla zhotovena, byla nějaká pravá pečeť knížecí nebo královská. Ale která by to mohla býti, posud se mi nepodařilo zjistiti. Obraz její ještě nejspíše upomíná na zadní stranu pečeti krále Přemysla I, o níž byla svrchu řeč, vykazuje však také velmi značné odchylky od ní. Podle rázu kresby, na němž nelze pozorovati ještě žádného vlivu gotiky, s jistotou smíme se domnívati, že nebyla pečeť tato zhotovena později nežli koncem XII. století. Neníť vyloučena možnost, že již tehdy byla padělána nějaká listina na jméno zakladatele kapituly, knížete Spitihněva, a tato listina mohla býti touto padělanou pečetí pověřena.

[3]) Slova převzatá doslovně ze staršího textu, ale v jiném pořádku vyznačena jsou proloženým petitem. O významu závorek < > a hvězdiček viz můj článek Český diplomatář a jeho programm v Českém časop. hist. VI, str. 237 a 238.

A

sanctissimęque virginis Marię ac Stephani proto-‖martyris aliorumque sanctorum construxisset,

[2] familiam hanc[b] ad eandem predictam ęcclesiam pro remedio animę suę tali tenore est largitus, ut ab omnibus terrenis ‖ negociis libera existeret, nisi tantum preposito et fratribus eiusdem ecclesię cuncta faceret necessaria.

[b] ,h' *doddno nad řddkou týmž inkoustem.*

B

meque virginis Marie ac Stephani ' protomartyris aliorumque sanctorum construxisset,

[2] familiam hanc ad eandem predictam ecclesiam pro remedio anime sue tali tenore est largitus, ut ab omnibus terrenis negociis libera existeret, nisi tantum preposito fratribusque eiusdem ecclesie cuncta faceret necessaria.

C

et ‖ in valle lacrimarum de victoria pugne ancipites utramque auctoritatem iuxta posse sequi cupientes, legitime certarę et pellęm pro pelle[a], si parvitas vite non inpediręt, cuncta ‖ que in presenti vita habebamus pro anima dare disponebamus, ut in celis coronari mereremur. Inde est, quod pro modulo nostro et temporis ac nostri evi parvitate ego Sspitigneus ‖ dux Boemorum cum consortę thori pro remedio animarum nostrarum cogitantes, in nomine sanctę et individue trinitatis ac victoriosissimę crucis et venerabilis virginis dei genitricis Marie at beati prothomartyris Stephani omniumque sanctorum basilicam in Luthomiric construentes tali dote studuimus insignirę. Conferimus itaque firmo et stabili perpetuoque iure possidendum quicquid ad presens hec pagina notabit eidem. *[2]* Igitur in primis damus ei XIIII villas censualibus hospitibus ordinatas et ornatas servięntibus ac a r a t u r i s et bubulcis cum omnibus necessariis, silvis v i d e l i c e t et pratis. *[3]* Nomina autem villarum sunt hec: Cresici, Prrna, Popovo,[b] Zassade, Trebessici, Repcici, Tinec, Malsov, Breza,

[a] *nesrozumitelno. Palacký opravuje:* ,et pellentem propellere'.

[b] *dolejší část dříku* ,p' *nejasna.*

A

[4] Igitur de omni arte ab omnibus suis civitatibus sicut ad principis decet ministerium de familia destinavit virum cum uxore et filiis filiabusque ad unam quamque artem pertinentem. *[5]* Villas quoque XIIII, hospitibus deputatas VI vero servientibus ac aratoribus cum omnibus necessariis, scilicet silvis ac aratris, condonavit. *[6]* Vineas quoque duas cum vinitoribus quanti sufficerent ad excollendas eas dedit. Puellas operatrices XXX. Equas quoque centum cum campo magno, totidemque oves, vaccas autem XXX et LXX sues. *[7]* Vias duas, unam per silvam ad Hlmecs octava ebdomada accipiendam predictę concessit ecclesię, alteram per aquam Vzthi, que duci pertinuit, addidit. *[8]* In ipsa vero civitate, qua prefata collocata est ęcclesia,

B

[4] Igitur de omni arte a quibusdam provinciis sicut *[b] principis decet ministerium de ministerialibus destinavit virum cum uxore et filiis filiabusque ad unam quamque pertinentem artem. *[5]* Villas * XIIII[or] hospitibus integras, sex vero * aratoribus cum omnibus necessariis, scilicet filiis[c] ac aratris ecclesiam ditavit. *[6]* Vineas quoque duas cum vinitoribus quanti sufficerent ad excollendas eas dedit. Puellas XXX operatrices. Equas quoque C[tum] cum campo eis destinato, totidemque oves, vaccas autem XXX et LXX sues. *[7]* Vias vero duas, unam per silvam * Hulmez decimam [d] ebdomadam accipiendam predicte concessit ecclesie, alteram quoque per aquam Vsti, que duci pertinuit, addidit. *[8]* In ipsa vero civitate, in qua prefata collocata est ecclesia,

[b] *omylem písařovým vypuštěno* ‚ad‘.

[c] *tak v konfirmaci (patrně omylem písaře).*

[d] ‚decimam‘ *na rasuře rukou, jak se zdá, o něco mladší.*

C

Praci[ci], [c] Lubusevici, Hucsci, Bussouici, Hotsov. [*4*] Preterea de omni arte a castris nostris et oppidis ut ad principis decet ministerium virum cum uxore filiis et filiabus usibus deputamus ecclesie.

[*6*] Vineas quoque duas cum vinitoribus qui sufficerent ad ipsas excolendas. Similiter conferimus puellas operatrices xxx. Iumenta centum cum pascuis. Totidem oves, vaccas * xxx[ta], * sues lxx[ta]. Hec omnia predictę tribuimus ecclesie. [*7*] In viis etiam duabus, una per Hlumec, altera in Usthi octavam ebdomadam nobis debitam prenominate tradimus ecclesie. [*8*] In oppido autem, quo ipsa fundata est ecclesia, [*9*] decimum forum, decimam tabęrnam et tocius nostri census decimam tam in iudicio quam in collecta generali eidem conferimus ecclesię. [*10*] Mediam quoque partem de omni theloneo nobis debitam tam a descendentibus quam ab ascęndentibus per Albiam sepe dicte tribuimus ecclesie, videlicet quod dicitur homuthne, othodne, otroce, gostine, grrnecne, sitne. [*11*] De forensi etiam theloneo temporę brumali, dum aqua est congelata, in sale quocumque modo aportato et in piscibus theloneum solvęndum statuimus. [*12*] De vino etiam, quod du-

[c] *druhé* ‚ci‘ *nezřetelno.*

A

[13] quicunque huius patrię incolę sal vel alia quelibet per aquam advehunt, II partes preposito terciam vero fratribus acommodavit. *[14]* De parva navicula XV denarios cuiuscunque sit, servi vel liberi, precepit dari. De magna autem II mensuras, preter illos qui sal duci debent, et ipsos eciam medietatem persolvere iussit. *[15]* Hospitum autem naves naviculasque sic ordinavit, ut de maxima nave II mensuras magnas, de mediocri unam, de parva quot mensurę sint tot denarios persolverent.

[16] Rusticos vero de ipsa civitate XII, de Belina totidem ordinavit. Illos autem qui proprie omni anno mel ex ortis debent, VI constituit.

[19] Ex his ergo quę prediximus, videlicet vendicionibus hospitum et de tributis de viis et apiariis, immo cunctis quęcunque

B

[13] quicunque huius patrie incole sal alec[e] sive alia queque per aquam adveunt II partes preposito terciamque fratribus accomodavit. *[14]* De parva navicula XV denarios, cuiuscunque sint,[f] servi aut liberi dari precepit. De magna autem duas mensuras preter illos, qui sal duci debent, et ipsos eciam medietatem persolvere iussit. *[15]* Hospitum autem naves naviculasque sic ordinavit, ut de maxima nave duas magnas mensuras, de mediocre unam, de parva quot mensure * tot denarii persolverentur.

[16] Rusticos vero de Lutomericensi provincia XII, de Belinensi totidem ordinavit. Illos autem qui proprie omni anno mel ex ortis solvere debent, VI constituit.

[19] Ex hiis igitur que prediximus videlicet ven-

[e] ‚alec' *jinou rukou na rasuře vepsáno.*

[f] *tak konfirmace.*

C

citur superius sive inferius, vel quibuscumque rebus emptis sive vendendis idem fieri statuimus [*13*] Quicumque autem nobilis sive ignobilis, servus et ingenuus, grecus aut iudeus, sal sive alia quecumque adduxerit, de theloneo duas partes preposito terciam autem canonicis dandam decernimus. [*14*]. De magna igitur nave tam hospitum quam indigenarum duas magnas mensuras. De mędiocri unam. De parva vero quotquod sunt mensure totidem denari persolvantur nominate ecclesie. Pro minima autem navicula XV denarii persolvantur. [*15*] Porro quicumque homines nobis debent sal solvere medietatem thelonei solvant. [*16*] Addimus adhuc xii rusticos in Luthomiric, totidem in Belina doti ecclesie. Insuper VI rusticos, qui nobis singulis annis mel solvere consueverunt, ecclesie assignamus. [*17*] Primam vero clausuram sub Luthomiric tociens dicte concedimus ecclesie. [*18*] Jungimus pretęrea omnibus supradictis collectas generales, venditiones swod, glava, narok, nedoperne, grrdost; quicquid ex hiis et talibus ad usum nostrum debet pervenirę, totum libere et hilariter nostre concedimus ecclesie. [*19*] Per presentem igitur paginam cunctis presentibus innotescat et futuris, quod quecumque sunt nomi-

A

huic ecclesię data sunt, tercia pars sine offensione fratribus decreta est. [20] Insuper eciam de grege equarum per unum quemque annum poledrus pro tunica uni cuique eorum destinatus est. [21] Legalis eciam decimacio ab hominibus huic ecclesię pertinentibus non alii nisi preposito et fratribus persolvatur. [22] Nomina villarum: Cressicsi, Prenee, Popouo, Zassadee, Trebesicsi, Repcicsi, Tinecs, Malseu, Breza, Ptacicsi, Lubesevicsi, Hvcsci, Bvsouici, Hotsov.[c] [23] ⟨Fratribus autem in predicta ecclesia commorantibus addimus circuitum silvę ante urbem cum agris ibidem adiacentibus[d] et poduine.[e]⟩

c ‚Bvsouici, Hotsov' *opravovdno na rasuře patrně jinou rukou a světlejším inkoustem.*

d ‚Fratribus — adiacentibus' *psdno světlejším inkoustem na rasuře rukou asi ze začátku XIII. stol.*

e ‚et poduine' *doddno na rasuře jinou pozdější rukou.*

B

dicione hospitum[g] et de tributis necnon de viis et de apiaris * tertia pars sine offensione fratribus decreta est. [20] Insuper eciam de grege equarum u n o q u o q u e a n n o poledrus pro tunica uni cuique eorum destinatus est.

[21] Legalis autem decimacio ab hominibus ecclesie huic pertinentibus n u l l i alii nisi preposito c u m fratribus persolvatur.

[22] Hec sunt nomina villarum, quas supra diximus: Cresici, Pirne, Zazade, Trebesici, Repcici, Tinez, ⟨Zedlze,[h] Dubech,⟩ Popouo, Ptachichi, ⟨Zlatina,⟩ Huchi, Lubessouichi.

[25] Nomina villarum in quibus rustici, qui mel solvunt, atque ministeriales, qui ministeria una quaque ebdomada exhibent, notati sunt:

[26] In Lutomericensi provincia Wzasadi Hoc campanarius cum terra, Cozel vinitor cum terra,

g ‚h' *připsdno dodatečně touž rukou na kraji řádky.*

h ‚l' *doddno nad řádkou touž rukou.*

C

nata et subscripta, nullus in hiis excepto preposito et canonicis dominari permittatur. [20] Insuper etiam de grege iumentorum s i n g u l i s a n n i s poledrus pro tunica uni cuique c a n o n i c o s i t d e p u t a t u s. [21] Annualis quoque decimacio ab hominibus ecclesie n o s t r e pertinentibus non alii nisi preposito * persolvatur.

[23] Fratribus autem in predicta ecclesia commorantibus addimus circuitum silve ante urbem cum agris e i d e m s i l v e adiacentibus et podvine. [24] De villa Se rrpi d a m u s h o m i n e m Zlaton nomine cum filiis et fratre ipsius ad usum ecclesię. [25] Placuit etiam nobis ministerialium omnium nomina, in quibus villis commorentur subnotare, ut posteri discant, quos et qua re memorate tradimus ecclesie. Igitur sive mellis solutores sive campanarii aut sutores albi et nigri seu etiam qualiscumque artificii homines ad usum sepe dictę ecclesie sint per nos mancipati, cunctis presentibus innotescat et futuris. [26] * Wzassadi est * campanarius datus cum terra, Kozel vinitor cum terra, Sstoian vinitor cum terra, Ssvan vinitor cum tęrra. Sutores quoque, ut supra dictum est, albi et nigri, fabri, carpentarii, stube

A

B

Ztoyan vinitor cum terra, Zvan vinitor cum terra. Preter hos sutores, pellifices albi et nigri, fabri, carpentarii, calefactores stube. Sunt eciam in eadem villa hospites quam plures. Pocraticih Dalese vinitor cum terra, Cecen vinitor cum terra, Dras vinitor cum terra. Sitinichih Bachuha vinitor cum terra. Naboschi Mach carpentarius cum terra. Trebutichih rustici duo: Rozroy et frater eius Ostas cum terra. Ternovas terra fabri nomine Cis. Nuchnicih Malic cum terra et aliam habens Lucove. Copisteh terra hospitalis ad aratrum. Raduyne Hotese rusticus cum terra. Vscri Cen rusticus cum terra. Naztranem Cacuca rusticus cum terra. Peschaz Bikût rusticus cum terra et alia Zernozecheh terra rusticalis. Lubohovaz Jurata piscator cum terra. Zalezleh Ostas rusticus cum terra et aliam habens Prosmiceh. Natleni hospitalis terra ad aratrum. Nauulconine rusticus cum[i] terra ad aratrum. Lucoucih Platiuoy sutor niger cum terra, et aliam habet Raduyne. Dlascouicih rusticus Rozroy cum terra ad II aratra. Hotesoue hospitalis terra ad duo aratra. Brennaz Jacob nutritor equorum cum terra. *[27]* In provincia Belinensi na Vzti Crisan, cui campus

i ,cum' *dodáno drobnějším písmem nad řádkou*

C

calefactores. Ibidem etiam sunt hospites quam plures Pocraticih Dalesse vinitor cum terra, Cecen vinitor cum terra, Dras vinitor cum terra. Sytenicih Bacuka vinitor cum terra. Nabosci Mac carpentarius cum terra Trebucicih rustici duo: Rozroy et fratre[d] eius Hostas cum terra. Trrnovas terra fabri cui nomen Cis. Nucnicih Mali cum terra et aliam hbens[e] Luchoue. Kopisstech terra hospitalis ad aratrum. Raduine Gostesse rusticus cum terra. Vsti Cean rusticus cum terra. Nastranem Ceacuka rusticus cum terra. Pesceass Bikut rusticus cum terra et alia Sernossiecch terra rusticalis. Liubohovass Jurata piscator cum terra. Zalezzlech Osstass rusticus cum terra et aliam habens Prossmicięh. Nadiem hospitalis terra ad aratrum. Nawillkonine rusticus cum terra ad aratrum. Lukovicih Plativoy sutor niger cum terra et aliam habens Radvine. Dlaskovicich Rozroy rusticus cum terra ad ii aratra. Hotissove hospitalis terra ad aratrum. Breniass Jacub nutritor equorum cum terra ad aratrum. [*27*] In * Usti Krisan cum campo, qui dicitur Bresnik, ibidem terram hbens[f] ad aratrum.

d *tak C*

e *tak C; raménko* ,h' *protaženo pod řádku jako by napodobilo kursivní spřežku* ,ha'.

f *místo* ,b' *chtěl psát písař původně* ,a', *ale ne-*

A

[32] Ex his ergo omnibus quicunque diabolo suadente aliquid minoraverit, penas cum eodem eternas sustinebit. Amen. Amen. Amen.

B

qui dicitur Breznik datus fuit; quem pro remocione dux prefatus sibi adoptavit, predicto ministeriali in villa eadem terram rusticalem ad aratrum mutuavit. Poruc piscator cum terra in eadem villa. Ternovaz Tesec custos apum cum terra ad aratrum. Costelech, Conoiedi, Tribrusco, Dubrauiz dimidia villa. Copist rusticus cum terra. *[28]* In provincia Bolezlauensi [k] Hotetoue Zikac faber habens terram ad aratrum. Brizak Iztbezza minister habens terram ad aratrum. Bozni Damianus cocus habens terram ad aratrum. *[29]* In Satcensi provincia Hotsoue Preztan campanarius habens teram ad aratrum. Lescah Deton custos apum habens terram ad aratrum. Lubne Prauez carpentarius habens terram ad aratrum. *[30]* In provincia Boyzenensi Drazouicih Radek custos apum cum filio Zuoyen et cum terra omnibusque appendiciis. Siuohoschi Quetek cocus cum terra. *[31]* Ad ipsum vero castrum Lutomericense sunt pistores et molendinarii quorum nomina sunt hec: Stromata, Nerad.

[32] Ex hiis * omnibus quicunque diabolo suadente aliquid minoraverit, penas cum eodem eternas in perpetuum paciatur Amen.

[k] ‚Bolezlaū' *B.*

C

Peruc pissk[ator] [g] cum terra. * Trrnovass Tesek custos apum cum terřa ad aratrum. Kopissteh rusticus cum terra. Kostelec, Konogedi, Tribrussko, Dubraviciea dimidia villa.

[28] In provincia Bolesslavensi Hotetove Zikac faber c u m t e r r a ad aratrum. Brisac Istbesse * c u m t e r r a ad aratrum. Bozni cocus ⟨cum terra⟩ Damianus c u m t e r r a ad aratrum.

[29] In provincia Satcensi Hotsove Prestan campanarius c u m t e r r a ad aratrum. Lesskah Deton custos apum c u m t e r r a ad aratrum. Lubne Prauec carpentarius c u m t e r r a *.

[30] In provincia Boizienensi Drasovicih Radeh custos apum cum filio Zvoien et cum terra e t omnibus ap[pendi]ciis [h]. Siuogossici Kvetek cocus cum terra

[31] A[d] [h] ipsum vero castrum Lutomiric * pistores et molendinarii, quorum nomina sunt hec: Stromata, Nerad et alii quam plures.

[32] Ex hiis omnibus quicumque diabolo suadente aliquid minoraverit, penas eternas cum i p s o

dokončiv této písmeny napsal ‚b'.

[g] ‚pissk' *C.*

[h] *pergamen vyžrán.*

A

[33] De villa Desecripi datus est quidam homo nomine Zlaton cum filiis et fratre ad legem eiusdem ęcclesię. Quod testificantur Blag comes, Matuvs, Petrus, Dama, Zvda, Sbor, Suoiata, Turdmir, Crivecs, Johannes pincerna, Zasin, Buda, Zagor comes, Krec villicus.[f]

[34] Nomina rusticorum, qui sunt de ista civitate: Gostin, Idzenik, Ottassa, Maur, Mali, Dobrac cum fratre Bozen, Bic, Svd.[g]

[35] Hec[h] autem Christo volęntę addita sunt:....[i] dedit bonum patrimonium, Groznata circuitum Ceaslau, Lagouicih Heinricvs dux terram quam Sdęszlavs dędęrat ęi. Guelinvs Bocudicih dedit terram. Pauel dal gest Ploscouicih zemu. Wlah dal gęst

---

[f] ‚De villa — villicus' *připsáno jinou později rukou, která snažila se napodobiti původní písmo.*

[g] *Psáno na rasuře jinou mladší rukou. Ze spodního písma možno ještě rozeznati* . ‚.... d ... g ... ass ... patrimonium .... itum Csaslau, La[g]ouicih Henr[ic]us dux terram quam Sdislaus dederat ei, Gueslin[us] Pocudicih terra[m], Paulus Ploskouicih [terram], Vlah de Dolan etiam dedit animat . . .'

[h] ‚Hec autem — Sedlatu, *psáno na zadní straně rukou ze zač. XIII. století.*

[i] *Rasura zdéli asi 55 mm.*

B

C

in perpetuum paciatur. Amen.[i]

[35] Que autem hic articulantur, per viros catholicos eidem ecclesie sunt attributa: Groznata dędit circuitum Cesslav, Lagovicih Heinricus dux terram, quam Zdessaus dederat ei, Guelinus Pocudicih dedit terram. Pavel dal iest Plosskovicih zemu. Wlah dal iest Doleass zemu bogu i ssvatemu Scepanu sse dvema dussnicoma Bogucea a Ssedlęatv.

---

[i] *následující řádka ponechána prázdná.*

A	B	C
Dolas zemu bogu i suiatemu Scepanu se duęma dusnicoma[k] Bogucęa a Sedlatu.[h]		
[k] ‚ma' *nadepsáno nad řádkou.*		

Porovnání všech tří textů mezi sebou poučuje nás, že text *A* — až na malý přídavek na konci, o němž jsme se svrchu zmínili, — je základem obou ostatních. O tom svědčí hlavně jeho stručnost a logická souvislost, neméně pak i jednoduchost obsahu, jenž nezavdává žádné příčiny k pochybnostem. Jediné, co po stránce formální jest při tomto dokumentu nápadno, jest nedostatek forem při listinách obvyklých.

Abychom si mohli učiniti náležitou představu o pravém významu tohoto dokumentu, je nutno objasniti poněkud počátky psaní listin u nás. Nejstarší podle data naše listiny, jako Boleslavova z roku 993 pro klášter Břevnovský, [1]) nemohou nám tu mnoho prospěti, protože z rozličných důvodů nelze na ně spoléhati. Na štěstí máme ještě jiné pomůcky. Nejstarší věrohodná stopa, kterou o psaní listin u nás máme, vede asi do prostředka XI. století. Druhý pokračovatel Kosmův mnich Sázavský vypravuje o dosazení sv. Prokopa na stolec opatský poznamenává, [2]) že kníže Břetislav I. klášteru Sázavskému darování svého otce potvrdil »písmem a náležitými svědky« *(scriptis et legitimis testibus reconsignavit).* Ze znění zprávy té jde na jevo, že o dřívějším darování sv. Prokopu učiněném nebyla původně sepsána žádná listina. Bylo by ovšem upřílišeno z toho vyvozovati, že psaní listin až do prostředka XI. věku bylo u nás naprosto neznámým zjevem, tolik však je ze zprávy té patrno, že práva majetkového bylo možno nabyti již pouhým darováním bez listiny. Okolnost, že se tak malá váha kladla na zlistinění majetkového práva (zvláště v našem případu, kde šlo o majetek církevní), přirozeně vede nás k otázce, jak asi máme si představovati onu písemnost, kterou Břetislav darování svého otce potvrdil. Z toho, že ji kronikář označuje pouze všeobecným názvem »scripta«, nečině žádné zmínky o pečeti, není nemožno domnívati se, že byl to prostý nepověřený akt, který arci neměl samostatné ceny právní; neboť neopomenul-li kronikář zmíniti se o svědcích jakožto jednom pověřovacím prostředku knížecího darování, lze právem za to míti, že byl by se zmínil také o pečeti, kdyby jí byla v tomto případě listina pověřena. Na podporu tohoto výkladu stačí odkázati na současný stupeň vývoje soukromé listiny v Německu. Je známo, že v Bavorsku již od dob karolinských a později také v obvodu práva alamanského a franckého octla se soukromá listina v náhlém

[1]) Erben, Regesta I, čís. 78.
[2]) Fontes rerum Bohemicarum II, str. 244.

úpadku,[1]) z listiny pořizovací (*carta*) proměnivši se v listinu dokazovací (*notitia*), z níž pak poklesla až na pouhý nepověřený akt nemající žádné průkaznosti. Jediným účelem, jejž listinný záznam na tomto stupni vývoje může míti, je toliko uchování paměti učiněného pořízení, po případě také zachování jmen svědků. Připustíme-li, že také u nás v době, o níž jednáme, stála listina na stejně nízkém stupni, nebude nám nejasno, proč se tehdy zlistinění přikládala tak nepatrná cena.

Vraťme se nyní opět k našemu dokumentu a povšimněme si poněkud blíže jeho stilisace. O dárci i darování od něho učiněném se mluví všude důsledně ve třetí osobě. Po jakékoli pověřovací klausuli, která by měla za účel dodati této písemnosti nějaké průkazné moci, nenacházíme nejmenší stopy; nanejvýše jest možno, že na místě, kde nyní se čte čl. 23., nebo spíše po článku 32. byla snad uvedena jména svědků. Také pověření pečetí, jak víme, již z popisu znaků zevních, dokument náš původně neměl. Z toho plyne, že písemnost tato nevydává se za listinu v přesném slova smyslu, naopak jest zřejmo, že nechce býti ničím více než pouhým aktem — prostým záznamem k zachování paměti o učiněném darování. Vzpomeneme-li si pak na to, co bylo svrchu řečeno o stáří písma, jímž text *A* je psán, není rozumné příčiny, pro bychom dokument tento nesměli považovati za původní současný zápis o prvotním nadání kostela Litoměřického. Měli bychom zde tedy zajímavou a pro posuzování nejstarších našich listin velmi poučnou ukázku, jak asi česká listina panovnická vypadala ve svých počátcích: byla pouhým nepověřeným aktem, který měl sloužiti toliko k uchování paměti o učiněném pořízení.

Dokument tento jest i tím zajímavý, že nám ukazuje, jak asi vznikly ony rozličné listiny, v nichž rozsáhlá nadání klášterní líčí se tak, jako by byla darována hned při samém založení. Když časem majetek kostela se rozmnožoval, připisovány totiž další poznámky na prázdném prostoru, který zbyl pod textem původního zápisu. První z těchto přídavků psaný rukou, která se snažila s dosti velkým zdarem napodobiti staré původní písmo dokumentu, obsahuje článek 33. našeho textu (»De villa Desecripi« ve 3. řádce zdola až »Krec villicus« v řádce následující). Dobu, do které asi vepsání tohoto přípisku spadá, můžeme aspoň přibližně stanoviti podle toho, že se v němjmenuje mezi svědky »Blag comes«, o němž s jistou pravděpodobností smíme se domnívati, že je to týž Blago (nebo též Blego, Plego), který v letech 1176—1187 uvádí se častěji jako castellanus, comes nebo supanus Lutomericensis.[2]) Část přípisku toho psána je na rasuře; protože však ze spodního písma není možno již nic více rozeznati nežli slabiku »stas« nebo spíše »stes«, jejíž stopy vynikají pod slovem »Zlaton« (v 3. řádce zdola), nelze zjistiti, co tu bylo původně psáno.[3]) Pod tímto přídavkem

[1]) viz Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre I, str. 500.

[2]) Erben, Reg. I, str. 156, 158, 167, 170, 179, 180.

[3]) Není nemožno, že tu byla jména svědků původního darování; ale přiznávám, že nemám pro domněnku tu jiného důvodu nežli ten, že zachované stopy slabiky ‚stes',

připsán byl jinou rukou další, jenž zaujímal dvě řádky těsně při dolním kraji pergamenu. Přípisek ten, ač později byl vyškrábán, známe skoro celý, neboť jednotlivá slova, která ještě možno čísti,[1]) dokazují, že obsahoval totéž, co nyní na druhé straně pergamenu jest napsáno rukou pocházející patrně ze začátku XIII. století (t. j. náš článek 35). Přídavek ten připsán byl pod text našeho dokumentu někdy koncem XII. století. Tomu nasvědčují předně zbylé tahy písma, za druhé pak okolnost, že přípisek před ním bezprostředně předcházející mohl býti připsán někdy kolem roku 1176. (‚Henricus dux' v přípisku našem jmenovaný jest patrně Jindřich bratr krále Vladislava I.;[2]) ‚Groznata' mohl by býti totožný se známým zakladatelem kláštera Tepelského). Přípisek tento byl později — podle všeho někdy na začátku XIII. věku — vyškrabán a na jeho místo připsáno to, co podává článek 34. našeho textu.

Z obou ostatních textů původnímu znění, jak nám je podává text *A*, nejvíce se blíží text *B*. Originál jeho patrně již dávno se ztratil, známeť jej toliko z opisu vloženého do konfirmace krále Přemysla I. z roku 1218. Pravost této konfirmace, jak jsme již dříve uvedli, je dostatečně zaručena pravou pečetí, ale vložený do ní text zakládací listiny vzbuzuje jisté pochybnosti o tom, že by pocházel skutečně z doby založení kostela Litoměřického. Proti tak značnému stáří jeho svědčí do jisté míry již sama rozsáhlost nadání a důchodů, které tento text vypočítává, a my majíce text původního nadání posud zachován v originale, můžeme bez nesnází zjistiti, že jistá část tohoto v konfirmaci Přemyslově obsaženého textu je patrně původu pozdějšího. Pouhé srovnání tohoto textu *B* se zněním původního aktu poučuje nás, že články 25.—31., v nichž se uvádí veliký počet poddaných a pozemkového majetku náležejícího kostelu Litoměřickému v krajích Litoměřickém, Bílinském, Boleslavském, Žateckém a v někdejším Bozensku, jsou jistě interpolovány. Ale ačkoli ze srovnání obou textů bezpečně vysvítá, že obsah těchto článků netvořil součást původního nadání Spytihněvova, není tím ještě řečeno, že to, co se v nich uvádí, musí býti smyšleno. Věrohodnost obsahu jejich následkem nedostatku pramenů nelze sice přímo dokazovati, ale také ne popírati. Nejpřirozeněji možno vysvětliti interpolované tyto články jako soupis majetkových práv, jichž kostel Litoměřický nabyl asi prodlením XII. věku.[3]) Rozsáhlost tohoto přírůstku

---

která by se mohla doplniti na ‚testes', zdají se pocházeti od téže ruky, která psala ostatní text původního nadání.

[1]) Viz pozn. g na str. 19.

[2]) Frind, Kirchengesch. I, str. 143 vykládá tohoto Jindřicha na vévodu a biskupa Jindřicha zvaného též Břetislav. Proti tomu zdá se mi však svědčiti, že v listině není titulu ‚episcopus', nýbrž pouhý název ‚dux'.

[3]) Z té okolnosti, že se tu nečiní zmínky ani o darování obsaženém v prvním přípisku textu *A*, o němž (jak už svrchu bylo naznačeno) jest pravděpodobno, že uči-

k původnímu nadání opravňuje k domněnce, že nepovstal najednou jediným darováním, nýbrž po částech z darů většího počtu příznivců, stopovati však v jednotlivostech jeho povlovný vzrůst není možno, protože soupis v interpolovaných článcích obsažený spořádán je systematicky podle krajů.

Jde nyní o to, z jakých pramenů je text *B* složen.

Prosté nahlédnutí do textu svrchu podaného ukazuje nám, že základem jeho byl akt o původním nadání Spytihněvově, jejž skladatel tohoto druhého exempláře opsal doslovně, kromě jediného článku 13., který tehdy v původním onom aktu ještě nemohl býti obsažen, jak viděti z toho, že psán je na rasuře mladší rukou asi ze začátku XIII. věku. Jediná podstatná odchylka od předlohy nachází se v článku 22., v němž jména čtyř vesnic ‚*Malseu*, *Breza*, *Bvsouici*, *Hotsov*' jsou vynechána a nahražena třemi jinými: ‚*Zedlze*, *Dubech*, *Zlatina*', následkem čehož místo čtrnácti v článku 5. ohlášených vesnic uvádí se jich v exempláři *B* pouze třináct. Odchylku tu možno vysvětliti jednoduše změnou, která v majetku kostela od dob jeho založení do času napsání našeho textu *B* patrně nastala.

Poněkud obtížnější jest odpověď na otázku, z jakého pramene vzat jest obsah článků 25.—31., které jsme uznali za pozdější interpolaci.

Zásada, že právo vlastnické má býti doloženo formální, zpečetěnou listinou, začala se sice u nás ve XII. století povlovně ujímati, ale při darováních učiněných od osob soukromých nemohla již tehdy býti prováděna, protože užívání pečeti — jediného to v těch dobách prostředku pověřovacího — zůstalo skoro po celé XII. století praerogativou panujících knížat, biskupů a kapitol. Za těchto okolností právní jednání osob soukromých nemohla býti prováděna jinak, nežli ústně před svědky, jejichž počet a vlastnosti byly patrně nějakými předpisy upraveny. [1]) Instituce tradičních knih (po způsobu bavorských *codices traditionum*), do nichž by se zapisovaly záznamy o takovýchto pouze ústně učiněných darováních, byla u nás neznáma, ale podle ojedinělých dokladů, které se nám nahodile zachovaly,

něno bylo asi kolem r 1176, ani o darováních naznačených v dalším nyní vyškrabaném přípisku, která jsou jenom o něco mladší, mohlo by se snad souditi, že soupis ten podává nám stav majetku kapitulního nejpozději ze třetí čtvrtiny XII. věku. Na každý způsob však musil tento soupis býti učiněn dosti dávno před rokem 1218, protože v úvodních slovech konfirmace Přemyslovy praví se o originálu textu *B*, že byl tenkrát již zvetšelý: »Et ne, que in locis plurimis per nostros parentes antiquitus et per alios bonos viros minutim eis sunt collata, possent deperire, que omnia pro testimonio scriptis per bonos provisores fuere redacta, quibus iam omnium deest testimonium et scriptorum vetustas per tineas demolita contradicit, privilegium Lutomericensis ecclesie, quod ex sui vetustate iam putridum nobis fuit presentatum, ne per oblivionem bona eiusdem ecclesie quoquo modo alienarentur, que pie recordacionis serenissimus dux contulit eidem fecimus renovari.

[1]) To vysvítá z vypravování mnicha sázavského, jenž k roku 1132 poznamenává, že Přibyslava, manželka Hroznatova, před svou smrtí »villam Goztivar cum silva adiacente . .. villam etiam Bosakouic ad hospitale deo et sancto Johani Baptistae in Zazou, omnibus suis affinibus in id ipsum consentientibus obtulit et sub legitimis testibus confirmavit.«

jest velmi pravděpodobno, že aspoň častěji býval o pořízeních tohoto druhu napsán stručný akt se jmény svědků.[1]) Řada takových aktů byla asi pramenem interpolovaných článků naší listiny. Tím je zároveň řečeno, že tyto části, o které je text *B* rozmnožen, nelze důvodně pokládati za vymyšlené, a že tedy dokumentu tomuto nelze upírati věrohodnost — arci jenom ve smyslu svrchu vyloženém, totiž pokud jde o stav majetku kapitolního ve XII. století.

Správnost tohoto názoru dokazuje analogický příklad listiny knížete Vladislava I. dané r. 1115 klášteru Kladrubskému. Listina ta zachovala se totiž ve dvojím znění, z nichž první kratší — posud nikde neuveřejněné — podává nám prvotní nadání Vladislavovo, kdežto znění druhé — v Erbenových Regestech I., str. 89—91 otištěné — rozšířeno jest rozličnými přídavky pozdějšími o darováních učiněných klášteru od rozličných osob jiných.

Třetí text *C* jest pokusem obsah obou textů předešlých sloučiti v jedno a dáti mu formu listinnou. Za tím účelem předeslána před textem tím arenga, objektivní stilisace obou textů předešlých změněna v subjektivní, a konečně písemnost tato opatřena též pečetí. — Nejvíce tento třetí text blíží se textu *B*, ale srovnání ukazuje, že také textu *A* bylo při něm použito. Tak na př. článku 2. textu *C* byl jistě vzorem článek 5. v tom znění, jak jej podává text *A*. Neméně patrno je použití téže předlohy v článku 3., jenž doslovně jest opsán z článku 22. textu *A*. Naopak zase článek 14. sestaven je zřejmě ze 14. a 15. článku textu *B*. Od článku 25. počínaje byl přirozeně předlohou zase text *B*, kdežto článek 35. složen jest opět podle textu *A*.

Co se týče doby, kdy asi byl text *C* sestaven, můžeme se domnívati, že se to sotva stalo před začátkem XIII. století. Je to pravděpodobno ze dvou důvodů. V článcích 9.—12., 17. a 18. obsahuje tento text některá práva, o nichž v textu *B* není žádné zmínky. Nebylo-li roku 1218 toto znění předloženo k potvrzení, nýbrž jen kratší text *B*, je na snadě domněnka, že textu *C* tehdy ještě nebylo. Tomu nasvědčuje pak také článek 23., který je zřejmě převzat z textu *A*, kdež však psán jest na rasuře rukou ze začátku XIII. věku, tedy snad po konfirmaci krále Přemysla.

Jakési obtíže při tomto určení doby vzniku textu *C* působí článek 18. v němž darují se kapitule obecné berně a peněžité pokuty, které knížeti připadají ze svodu, hlavy, nároku, nedoperného a hrdosti. Znění článku

---

[1]) Velmi pěkným příkladem takového aktu je záznam o darování, které učinil jakýsi velmož Kochan (někdy v druhé polovici XII. věku) klášteru sv. Vavřince v Opatovicích. Akt ten uveřejnil nejnověji prof. Jos. Kalousek v Českém časop. hist. VII., str. 203. — Stopy užití takovýchto aktů jsou zřejmy také v zakládací listině Kladrubské (v širším jejím znění) po slovech: »Haec sunt autem, quae fideles dei... eidem ecclesiae dederunt«; v. Erben, Regesta I., str 90. — Jiný příklad podobného nepověřeného aktu jest Emler, Regesta II., č. 2783, str. 1217.

toho bylo Palackému důkazem, že obsah exempláře *C* musí býti starší nežli ze XIII. století, protože prý, kdyby obsah listiny té teprve v tom věku byl smyšlen, bylo by znění článku 18. stilisováno v ten smysl, že by se v něm propůjčovalo právní osvobození (immunitas) od svodu, hlavy atd. a nikoli jen důchody panovníkovi z pokut těchto plynoucí.[1]) Mínění Palackého, že obsah textu *C* původem svým náleží do doby před XIII. stoletím, jest ovšem oprávněno, jak ukazuje srovnání s oběma staršími texty; — ale článek 18. nemůže tu býti uváděn za důvod, protože již tím, že v obou starších textech *A* i *B* nenacházíme ničeho, co by se aspoň z daleka s obsahem tohoto článku srovnávalo, dosvědčen je pozdější jeho původ. V tom, že se zde darují pouze důchody z jistých peněžitých pokut soudních, a nikoliv osvobození od nich, není žádné překážky, proč bychom vznik článku toho nesměli klásti teprvé do XIII. století, neboť příklad listiny krále Přemysla II. dané 30. ledna 1262 klášteru sv. Jiří v Praze poučuje nás, že ještě v této době také prosté darování důchodů z oněch pokut nebylo zjevem neznámým.[2])

Tím ovšem není řečeno, že by text *C* musil v nynější své formě býti složen již ve XIII. století. Písmo, jímž domnělý jeho originál jest psán, jak již bylo dříve poznamenáno, nevylučuje možnost, že se to stalo teprvé začátkem XIV. věku. — Nejstarší bezpečné svědectví o existenci tohoto textu dává nám potvrzovací privilegium krále Jana dané 17. července 1341, do něhož text náš je pojat v plném znění.[3]) Jde nyní o to, je-li snad možno poněkud určitěji zjistiti, kdy před tímto rokem a za jakých okolností text *C* byl složen.

V druhém desítiletí XIV. věku statky probošta i kapituly Litoměřické byly z veliké části v cizích rukou, byvše jednak neprávem zadány od příslušníků kapituly samotné, jednak i odňaty násilím v nepokojných dobách předešlých. Albert z Dubé stav se r. 1318 proboštem v Litoměřicích, záhy usiloval o to, aby zcizené statky byly vráceny. Kapitula listinou danou 2. prosince 1319 svolila, aby na úhradu nákladů s tím spojených směl vysaditi vesnici Slatinu (nedaleko Libochovic) právem zákupným, a 4. prosince téhož roku nařídil král Jan rychtáři a konšelům Litoměřickým, aby probošta v jeho snaze o vrácení statků kapitule náležejících podporovali.[4]) S jakým zdarem se úsilí proboštovo setkalo, nevíme. Rovněž tak není nám známo, jakým způsobem proti neoprávněným držitelům zboží kapitulního postupoval. Ale protože dokazování práv ma-

---

[1]) Radhost II., str. 203.

[2]) V listině té se praví: »Ceterum et hanc... donacionem novam addimus huic beatissimi Georgii ecclesie, ut omnis acquisitio, que provenire solet in istis: zuuod narok et quod vulgo dicitur hlaua super omnes homines, ubicunque fuerint, pertinentes ecclesie, damus in usum domine abbatisse et congregacioni ipsius nunc et in perpetuum«. Emler, Reg. II., č. 345, str. 132.

[3]) Emler, Regesta IV., číslo 963, str. 386.

[4]) Emler, Regesta III., č. 539 a 540, str. 222 a násl.

jetkových formální zpečetěnou listinou bylo tehdy také u nás již pravidlem, je dobře možno, že za účelem prokázání vlastnického práva kapituly k zcizeným statkům byla na základě obou starých soupisů, obsažených v textech *A* a *B*, zhotovena naše listina. Obsah článků 9.—12. a 17. a 18. o které tato listina na rozdíl od svých pramenů je rozšířena, mohl býti převzat z jiných dokumentů nyní již ztracených a nebo aspoň částečně vymyšlen. Jinak možno zjistiti ještě jenom jedinou podstatnou odchylku od starých předloh, — míním článek 21., v němž vynecháním slov »cum fratribus« původní ustanovení (podle kterého dvě třetiny ročních desátků měly připadati proboštovi jedna třetina pak kapitule) změněno v ten smysl, že všecky důchody, z desátků náleží proboštovi samotnému.

Shrneme-li vše, co o textu *C* bylo pověděno, musíme tento exemplář naší listiny prohlásiti za padělek. Na tom ničeho nemění, že obsah jeho je z velké části skutečně starý a pravý. Jediným důvodem, který zde může rozhodovati, je ta okolnost, že vydávaje se za zakládací listinu Spytihněvovu, chce býti pokládán za něco, čím ve skutečnosti není a nikdy nebyl, a to výkladem naším je doufám dostatečně prokázáno.

OBSAH :

[illegible]
i xpi nrie scissimeq; uirgi
nime sue. tali tenore e la
. Igit de omi arte abo[illegible]
ptinent. Jussa qq; x. mi
[illegible]ta cu [illegible]orib omi sus[illegible]
[illegible]